

Cityscapeeast

*Irene Janze*¹

Cityscapeeast is een project over historische gebeurtenissen die hun weerslag hebben op de publieke ruimte in stedelijke landschappen. Het project ontwikkelt zich in de tijd. Er ontstaat een verschuiving in context van het project in ruimte en tijd en daarmee een verschuiving aan betekenissen. De beeldverhalen uit *Cityscapeeast* zijn ingebed in andere verhalen. Met het verhaal dat ik u hier ga vertellen, wordt u door de inbedding en korte geschiedenis van *Cityscapeeast* zelf heen geloodst. *Cityscapeeast* neemt u mee op expeditie.

Een karakteristieke manier van het waarnemen, observeren en beschrijven van een stad is om te zeggen: ‘Dit is waar X ooit was’ en het voelt dan aan alsof het er nog is. Het vormt de stad achter haar huidige presentatie.² *Cityscapeeast* is een document om te memoreren (‘dit is waar X ooit stond’) en op die manier de fantasie te prikkelen en de herinnering te stimuleren. Maar het vormt tevens haar tegengif. De uitwerkingen zijn slechts wat ze zijn, in de huidige realiteit en in hun eigen vorm.

Het worden onze sporen in een stad vol van sporen. Welke sporen liet *Cityscapeeast* na?

De eerste tentoonstelling van het project vond plaats in het Ankerroog aan het lozingskanaal op de grens van de Indische Buurt te Amsterdam. De tentoonstelling droeg als titel *Hoeveroostligtdeindischebuurt?* en had de begrippen omwentelingssnelheid en omloopsnelheid als uitgangspunten.

Cityscapeeast hield zich toentertijd bezig met de verandering van oostelijke stadsgebieden in Noord - Europese steden.

Vanwege de voornamelijk westenwind werden die landschappen voorheen gekenmerkt door scheepswerven en stinkende industrie met in hun kielzog goedkope arbeiderswijken. In het digitale tijdperk en na de val van de Berlijnse muur vond langzaam maar zeker een facelift van die stadslandschappen plaats.

Denk maar aan de Docklands in London, de milleniumtent van Tony Blair die tegenwoordig te zien is op de aankondiging van de tv-serie *East Enders*, trendy galeries openen hun deuren in *Paris est* en ten slotte: waar vroeger Oost-Berlijn was, ligt nu *das Mitte*. In Amsterdam vond in de oostelijke havengebieden grootschalige nieuwbouw plaats. Maar waren de gedachten over het oosten wel veranderd?

De nieuw bebouwde eilanden hebben straatnamen uit de Indonesische archipel. Toch wordt onder de Indische buurt nooit die eilanden verstaan. Want de Indische buurt was Amsterdam Oost en daarmee wilden veel nieuwbouwbewoners zich niet associëren. Er vond in Amsterdam Oost als het ware een noord/zuid-scheiding plaats met als grens het lozingskanaal. Het noorden: de vinexlocatie en in het zuiden het arme oude stadsdeel.

Binnen de stadsdeelraad Zeeburg (in Amsterdam) leefde het gevoel dat bewoners van de oude Indische buurt zich wel eens achtergesteld konden voelen. Toen de Indische buurt 100 jaar bestond in het jaar 2000 wilde de stadsdeelraad haar in het zonnetje zetten. De eerste expositie uit *Cityscapeeast* kon beginnen.

Aan die expositie werkten drie beeldende kunstenaars, een radioprogrammamaker, een architect en een componist mee.³

Ik zal me in dit verhaal beperken tot de bijdragen van Netty Gelijsteen, Helena Koning en mezelf.

Het gouden randje

Het stempelen

De bijdrage van Netty Gelijsteen bestond uit het stempelen van een gouden randje gevormd door patronen gesneden door meisjes van *Silver Scissor* (een buurthuis waar meisjes van

Arabische afkomst bij elkaar komen om dingen te maken en met elkaar te praten). **[einde pagina 30]**

De patronen kwamen van de stadsplattegrond en verwezen naar de Arabische patronen in gordijnen en vitrages in de buurt. Daar leek vreemd genoeg een overeenkomst tussen te bestaan. Ook wilde Netty met het maken van een gouden randje de buurt als het ware optillen alsof ermee geschoven kon worden. Want hoever oost lag die buurt nu eigenlijk.

Al stempelend zou ze met de buurtbewoners in contact komen en met hen over de buurt van gedachten wisselen. De buurtbewoners konden zelf mee stempelen en zo hun buurt van een feestelijke gouden rand voorzien.

De omtreksnelheid voor het maken van het gouden randje bedroeg 4,6 cm per seconde.

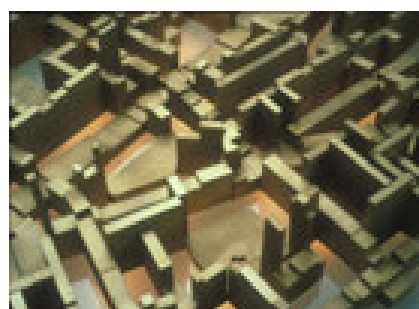
De architect Helena Koning maakte een ruimtemaquette. In plaats van het ontwerpen van gebouwen, meet zij de materie ten opzichte van het licht. Stel u voor: u bent in een straat en u staat met uw schouder tegen de muur van de huizen.

U kunt u voorstellen dat, als de straten nauw en de huizen hoog zijn, dit een totaal andere beleving geeft dan bij brede straten met lage huizen. Op een plein is die beleving weer anders. Hoe de hemel op je af komt is afhankelijk van de hoek die je ogen maken bij het naar boven kijken langs wanden. Helena wilde de ervaring van het lopen door straten in grote steden omzetten in een koelbloedige berekening. Zij ontwierp de zogenoemde stedelijke factor, de hoogte van de gebouwen gedeeld door de breedte van de straten en maakte een ruimtemaquette, een afbeelding van de publieke ruimte van de Indische Buurt.

In de loop van honderd jaar is er veel veranderd aan het oorspronkelijke stedenbouwkundige plan. Er vond veel nieuwbouw plaats. De publieke ruimte kreeg in die 100 jaar telkens een ander gezicht. Dit kunt u zien in de maquette. **[einde pagina 31]**

Maquette Indische buurt

Maquette bovenaanzicht

Het is binnenstebuiten gekeerde maquette: waar blokken zijn is ruimte, waar ruimte is staan huizen.

[fig. 7] *Installatie*

Zelf maakte ik een reconstructie van een opgegraven maquette van een stedenbouwkundig plan gevonden in Amsterdam oost. Ik refereerde aan de omwenteling van een vuilnisbelt, wat ooit de bestemming van het gebied was, en aan arbeiderswijken tot yuppengebieden, maar ook aan het feit dat in de dump van nu de grondstoffen liggen voor later.

Op de grondmonsterkaart waren de vindplaatsen van de delen van de maquette – of zo u wil het afval – terug te vinden. En een reconstructie van middelpuntvliedende krachten over waar de buurt ooit had gelegen.

Netty toog vervolgens aan de slag om in plaats van afdrukken op een trottoir, afdrukken *van* bestrating te maken in verschillende buurten in Amsterdam, om uit te vinden of er patronen te herkennen waren. Was er een bepaalde bestrating kenmerkend voor een bepaalde buurt in een bepaalde tijd? Dat leverde wel interessante projecten op, maar niets voor het project *Cityscapeeast*. Want *Cityscapeeast* wilde patronen in stedelijke landschappen verbeelden en met elkaar vergelijken om verbanden in ruimte en tijd te kunnen ontdekken. Daar lag toen de nadruk.

Een tijdje bleef het stil rond *Cityscapeeast*, totdat het plan werd opgevat om een afdruk van het plaveisel van de Dam te maken vlak voor de huwelijksinzegening van prins Willem Alexander. De Dam die voor de gelegenheid van het huwelijk nieuw bestraat was, heeft een heel kenmerkend patroon. Door een afdruk te maken van het plaveisel, wilde Netty Gelijsteen een mobiel plein maken. **[einde pagina 32]**

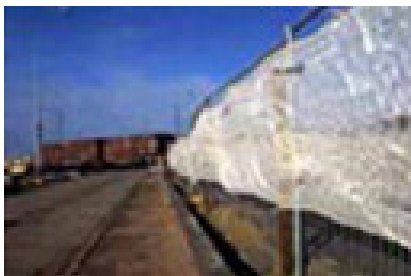
Het maken van de Damafdruk

Toeristen helpen mee

En niet van zomaar een plein! Tijdens de voorbereiding van *hoeveroost* had ik door interviews al gemerkt dat de meeste mensen de Dam als het centrum van Amsterdam beschouwden. Wij beschouwen de Dam als het *openbare* centrum van Nederland: daar vinden immers alle staatsceremonies plaats. Net als in de Indische Buurt probeerde Netty het emotionele aspect van de ingreep van deze historische gebeurtenis in de publieke ruimte van de stad te materialiseren en met deze materie publieksprocessen te beïnvloeden. Want het ging niet alleen om de interactie met het publiek tijdens het maken van dit mobiele plein. Vanaf elf uur hielpen de toeristen vlijtig mee.

Bij zo'n belangrijke ceremonie als het huwelijk wordt de Dam gedeeltelijk afgesloten voor het publiek. Er ontstaat een grens tussen het privé-domein van het koningshuis en het Oranjepubliek.

Drogen van de 'Dam'

Detail gestofzuigde Dam op 26/01/2002

Netty wilde een mobiel openbaar centrum creëren dat voor iedereen toegankelijk is. U kunt het patroon van de dam ook goed zien op de figuur. De dam werd ingezet bij het Witte Pleinfeest, en de eerste expositie van de mobiele Dam was een feit. **[einde pagina 33]**

De dag voor het huwelijk werd de dam gestofzuigd.

Ik besloot een landschap te maken van het afval verzameld vlak voor en na de huwelijksinzegening. Afval op de dam vlak voor en na het huwelijk werd genummerd, verzameld, op foto gezet en in een monsterkaart verwerkt.

De monsterkaart

Na het huwelijk was er een scheiding in landschap en kleur. In het privé-gedeelte van de Dam, slechts toegankelijk voor de genodigden, bevonden zich eilanden van gele en gouden papiertjes.

Monster van het koninklijke afval

Volks afval

Ik moet bekennen dat de genodigden van het koningshuis een stuk minder troep achterlieten dan het volk.

Het publieke gedeelte was een golf van afval van oranje en rood-wit-blauwe vlaggetjes en papieren, oranje bierviltjes, oranje satéprikkers, oranje kroontjes, oranje balletjes, oranje stoelen, kranten en plastic tassen dat zich ophoopte tegen de hekken. Het gaf een bijzonder bevreemdende esthetische ervaring. Een prachtig landschap. **[einde pagina 34]**

Geen reclames op de Dam, bergen afval en lichtgevende schoonmakers daartussen. Toen het eerste zware hek om acht uur 's avonds naar beneden werd gehaald waaide al het afval richting paleis. Het leek de bestorming van de Bastille wel, maar dan als animatiefilm waarin het afval een leger werd. De wachten voor het paleis, geïnstrueerd om vooral niet te bewegen, gaven geen krimp. De rode loper verdween onder de papiertjes en plastic tasjes. Plotsklaps verschenen er mannen in zwarte pakken. Het paleis werd hermetisch afgesloten.

Ik legde de verschillende landschappen vast in een tekening.

*Monster 3 van het publieksafval
nagebouwd in mijn atelier*

Kaart met monster 3

Via de kaart kan men precies narekenen hoeveel afval er aan het eind van de dag lag en waar dat lag.

Het afval werd verwerkt in sculpturen. **[einde pagina 35]**

Afvalsculptuur (detail)

U ziet dat ons nationale afvalproduct zo op een NOVIB kunst kalender gezet kan worden.

Het huwelijk was voor ons niet zomaar een gebeurtenis. De betekenis ervan komt tot uitdrukking in de volgende column:

'Frankrijk aan de telefoon. Of ik iets wil schrijven over het belang van netwerken. Mijn hoofd staat naar het huwelijk van onze kroonprins met een vrouw uit Argentinië. Niet zomaar een vrouw, maar één die een traan laat, als een accordeon een tango speelt over een vaarwel aan een oud vadertje. Een oud vadertje? Jawel, maar wel één die tijdens het regime van dictator Videla een verantwoordelijke functie had. Of waren het tranen over de armoede van 14 miljoen mensen en het economisch failliet van haar land? Ik denk niet dat het laatste het geval was.

De kerkdienaren van katholieke en protestantse huize, de joodse gemeentelijk ambtenaar spreken allen een verzachtend woord over de afwezigheid van pa en ma die niet voor het huwelijk waren uitgenodigd. Een schoolvoorbeeld van tolerant Nederland. De vader is zich van de prins geen kwaad, zij lijkt ook niet erg begaan met het lot van haar volk. Maar dat kan schone schijn zijn.

Ach we zien de wereld zoals we zijn opgevoed en wat we in onze peergroepen hebben geleerd. Ik in de mijne en zij in die van hen. Zal dit huwelijk aanleiding geven tot openingen? De afschaffing van het koningshuis bijvoorbeeld? Of had de kroonprins dan moeten aankomen

met een Fatima Bin Laden? Zal deze verbintenis de blikken van hen en ons verruimen of is het juist een consolidatie van bestaande netwerken, die zich nestelen achter de veiligheid van goed bewaakte hekken die het publieke domein van het private scheidt? De toekomst zal het leren. En de geschiedenis?

Zou Maxima, de kersverse prinses der Nederlanden ook het nee woord hebben durven uitspreken in het gemeentehuis voor de ogen van zes miljoen Nederlanders die via de televisie de huwelijksvoltrekking konden volgen? En prins Willem [einde pagina 36] Alexander? Tegen alle koninklijke regels en organisaties in? Of was het al te laat en bestond de keuze slechts uit JA? Maar hebben we niet allemaal onze eigen koninklijke familie en regels die onze individuele keuzes bepalen? Zeggen we niet allemaal wel eens ja terwijl we nee bedoelen? Meegevoerd in een moment van passie, zwakte, ongemak, onverschilligheid of een reflex? Hoe belangrijk vinden we het eigenlijk om met andere mensen te communiceren: Om vrienden of collega's te ontmoeten, om gedachten te doorbreken, argumenten te vinden, beelden uit te wisselen, in plaats van opgesloten te zitten in een kleine wereld van angst en vooroordeel. En ja soms veranderen landschappen, maar ze worden weer bebouwd.

*Ik weet niet waar verbintenissen en netwerken toe leiden, maar ik weet wel dat Nelson Mandela bij het huwelijk aanwezig was.'*⁴

Wij besloten om de mobiele dam en daarmee het mobiele openbare centrum van Nederland naar New York te brengen. Per slot van zaak hebben we een historische band. Werd New York niet door Nederlanders gesticht? Deze keer willen we niet koloniseren of annexeren, maar ons steentje (op katoen) bijdragen aan de discussie over de historische gebeurtenis die plaats vond op 11 september en zijn weerslag heeft op de publieke ruimte in het stedelijke landschap. Tegelijkertijd zouden we data verzamelen om nieuwe producten te maken. Kortom het Nederlandse openbare mobiele centrum werd opgerold en in een rugzak gepropt.

Netty, gewapend met een brief van de gemeente waarop stond dat dit een authentieke afdruk was van de Dam die met toestemming van de gemeente was gemaakt, trof als eerste Guy Tozzoli, de grondlegger van het World Trade Center (WTC) en de oprichter van de Twin Towers in New York. Tozzoli vertelde veel over de ideologie van het WTC, maar toestemming voor een afdruk van het trottoir naast het WTC kon hij niet geven. Daarvoor moesten we naar de Lower Manhattan Development Company.

Craquelé trottoir

[einde pagina 37]

Netty wilde namelijk van dat craquelé trottoir, waar allerlei auto's en ander groot materiaal te pletter was geslagen, een afdruk maken. Die afdruk had zij in stukjes van 9 bij 9 cm willen verdelen, op vaandels willen borduren en iedere WTC in de wereld zo'n vaandel willen geven, opdat mensen de gebeurtenis met hun handen konden aan raken. Immers: we drukken onszelf voortdurend af op de aarde. Plotsklaps waren ongeveer drieduizend afdrukken van allerlei achtergronden tot een grote implosie gereduceerd. Dat wilde zij tastbaar maken.

De LMCD nam een doek van de dam als cadeau in ontvangst en heeft het in hun *memorial* archief bijgezet. Vanwege verzekeringstechnische kwesties bleken ze ook daar voor een afdruk geen toestemming te kunnen geven. Er volgde een reeks aan instanties en ontmoetingen.

Uiteindelijk zijn zes doeken in New York als gestolde gedachten achtergebleven. Eén bij de LMDC, één bij de Port Authority New York en bij de World Financial Center, NY. Een doek is opgehangen in de St. Paul's Chapel, waar de hulpverleners opgevangen zijn. De brandweermannen, die vier collega's verloren, hebben een doek ontvangen. Bij NINO's American Kitchen, waar de hulpverleners hun eten vandaan kregen, is een afdruk in een vitrine gelegd. Een veiligheidsman van Ground Zero heeft een doek mee naar huis genomen. (De gehele Dam werd uiteindelijk nergens tentoongesteld en die stoep niet afgedrukt). De route die de mobiele Dam in de persoon van Netty heeft ondernomen is op video vastgelegd. In Nederland bevindt zich bij de directeur van het WTC, bij de wethouder cultuur binnenstad: en in het archief van het IISG een fragment van de DAM.

De Mobiele Dam in ISSG

Installatie Dam galerie AHOI, Amsterdam

[einde pagina 38]

Terug in Europa heeft Netty een *Dam piece* aangeboden aan het architectenbureau van Libeskind te Berlijn (die de WTC plek weer opbouwt). Langzaam maar zeker verspreidt de Dam zich over de wereld. Gelukkig kan de Mobiele Dam dat makkelijk hebben.

Waar bij de tentoonstelling in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in september 2002 de Dam enkel opgerold en in een paar lappen zichtbaar was, was hij in galerie AHOI afgelopen zomer verwerkt in een kunstinstallatie.

Niet alleen had de mobiele Dam een jaar langer geleefd, de installatie werd in vorm aangepast aan het instituut waar de tentoonstelling plaats vond.

Helena Koning kijkt nog steeds naar de hemel en mat de hoogte der gebouwen en breedte der straten in een gebied bij the 42nd street.

Ik zal niet in details uitweiden over de keuze van dit traditionele *grid*. Zij is nog steeds aan dit zeer complexe gebied, dat per kavel enorm verschilt, aan het rekenen.

Maquette New York in de maak

In New York staat een gebouw van 50 verdiepingen naast een gebouw van zes verdiepingen of helemaal geen gebouw. Bovendien wijken de torens vanaf een bepaalde hoogte naar achteren. (Wij zijn allemaal erg benieuwd hoe de stedelijke factor eruit gaat zien. Zo'n factor biedt een mogelijkheid om op een andere manier over de hoogte van de gebouwen te praten. Een neutralere taal te vinden die niet gebaseerd is op angst en vijandbeelden, zoals: 'er moeten hele hoge gebouwen komen anders hebben de terroristen gewonnen', maar één die gaat over hoe je wilt dat een stad eruit ziet.) **[einde pagina 39]**

Een andere kijk op gebeurtenissen die zich afspelen in de publieke ruimte probeer ik met mijn afvallandschappen ook te bieden.

Toeschouwerbrug

Monsteren van het afval

Op de toeschouwersbrug van Ground Zero monsterde ik afval en noteerde de vindplaats op de kaart.

Het gebied was heel schoon. Er stonden links en rechts afvalbakken, op een afstand van ongeveer 67 stappen. Mijn stap is 72,50 cm. Op de grond lagen steeds enkele witte sigarettenpeuken.

Afvalzakken WTC-alliance

Wat mij toch weer trof was de Amerikaanse maat van het afval. Daarmee bedoel ik dat het per item groot was. Van bekers tot plastic beschermtopjes voor slagroomtoeven. Het was gemiddeld groter dan in Europa. **[einde pagina 40]**

Tussen de middag werden de afvalbakken geleegd en 's avonds om 19.00 uur weer. Let u op de speciale afvalzak van het afvaldistrict waar Ground Zero zich in bevindt.

In het privé gedeelte van het WTC alleen toegankelijk voor bouwvakkers en veiligheidspersoneel, stonden dezelfde afvalbakken met ongeveer dezelfde inhoud. De veiligheidsmensen gaven mij de inhoud van hun afvalbak.

Uit de vergelijking met het afval van de andere kant van het hek kon ik opmaken dat er geen wezenlijk verschil bestond. Wellicht in het aantal colablikjes. De identiteit die in de publieke ruimte werd aangetrokken en na afloop van de beleving werd weggegooid beperkte zich voornamelijk tot koffiebekers, Mac Donald's zakjes en waterflesjes.

Ik weet niet waarom het WTC-gat zo steriel en afstandelijk voelde. Ik bleef toeschouwer die naar een plat decorstuk keek. Het voelde als een ruimtelijke organisatie die me het beleven van die ruimte belette. Net als bij de Niagara Falls. Ook daar ervoer ik de watervallen pas op een boot vlak ernaast.

Maar waar was de puinhoop van het WTC zelf gebleven? Wat was er van over?

Dat deel was wel degelijk geprivatiseerd en achter een hek, maar een hek op Staten Island rondom Fresh Kills, de grootste afvalhoop ter wereld volgens de Amerikanen. Net voor de aanslag op het WTC was de vuilnishoop gesloten en werd een prijsvraag uitgeschreven voor landschaparchitecten, om het terrein een nieuwe bestemming en vooral publieke functie te geven. De puinhoop van het WTC moest echter ergens blijven en dus heropende de burgemeester bij wijze van uitzondering hill 1/9 oftewel 'The [einde pagina 41] Amsterdam Mountain of Life and Death' zoals de CLUI (The Center for Land Use Interpretation, Culver City)⁵ het in hun nieuwsbrief over de prijsvraag noemde.

Daar werd alles uitgeplozen: wat nog gebruikt kon worden en overblijfselen voor familieleden werden uit het puin gescheiden, en alles wat tot identificatie kon leiden nu of in de toekomst.

Sheila Metcalf, van de Department of Cityplanning, en verantwoordelijk voor de transformatie van Fresh Kills, wees me de plek vanwaar af ik de beste indruk van Fresh Kills kon krijgen. Toestemming om het gebied te betreden kon ze me niet geven. Netty en ik, inmiddels moe van alle bezoeken aan instituties, besloten het erop te wagen.

Vrachtwagenchauffeur op Fresh Kills

Fresh Kills binnenlanden

Toen we daar arriveerden, bleek er een toegangsweg te zijn met open hek. Voor onze eigen gemoedsrust vroegen we toestemming aan wat vrachtwagenchauffeurs. Een beetje zenuwachtig gingen we op pad. Al snel stuiten we op Corey F sbarra, een lasser die ons graag wilde rondleiden. Nooit eerder waren toeristen geïnteresseerd geweest in een vuilnishoop, aldus Corey. We stapten in zijn auto die vol bier lag.

Graafmachines

[einde pagina 42]

Hij wees ons allerlei bezienswaardigheden van wilde dieren, drijfzand, graafmachines tot gasverwerkinginstallaties aan. ‘Ik kan hier zo een moord plegen’, zei hij, ‘Niemand zou het merken.’ Het voerde de spanning best wel op. En toen stonden we plotsklaps onderaan Hill 1/9.

We passeerden een zojuist verlaten FBI dorp en nadat Corey nog een slok bier had genomen en zijn identificatiekaart tevoorschijn had gehaald reden we opnieuw door hekken langzaam omhoog.

Hill 1/9: de laatste resten in zakken

Het gerucht gaat dat deze zakken worden ingemetseld in de fundamenteën van het nieuwe WTC-gebouwencomplex. Deze resten kunnen in de toekomst mogelijk nog tot identificatie leiden.

In de verte keken we naar de skyline van Manhattan. Het leek op een gebit waarin twee tanden ontbraken. En of die kleine witte verbrokkelde stukjes tand in het aangeharkte deel voor ons uitgespreid lagen.

Een weeïge, zoetige, verbrande geur steeg ons tegemoet. We stonden uiteindelijk op een fijne, bruinachtige, soms zwarte smurrie die was aangeharkt. Een soort maanlandschap. Het was heel bizar en emotioneel. Ik had eindelijk het gevoel mijn respect aan de omgekomen mensen te hebben betoond en had daarna minder moeite met mijn aanwezigheid bij het WTC-gat.

[einde pagina 43]

Overbodig misschien, maar voor de goede orde: ik heb geen monsters van die plek meegenomen en ook niets gefotografeerd.

Het rechterdeel van de tekeningen is een stripachtig verslag van dit avontuur.

Kaart afvallandschap WTC – Fresh Kills

Een doorsnede van Fresh Kills Hill 1/9 zoals ik me voorstel dat een toekomstige afvalhoopdeskundige het zal tekenen. Afvalhopen worden in de VS nauwkeurig bestudeerd om uit te vinden hoe de diverse lagen verwerken. (Zo vond zo'n specialist dat een hamburgerlaag te langzaam of niet was verteerd om dat er een plastic laag boven was gestort, die de hamburger laag hermetisch had afgesloten. U ziet dat terug in de doorsnede.) Bovendien ziet u daar een laagje van ongeïdentificeerde materie. Ooit, niet zo heel lang geleden, vonden geologen op enkele plaatsen in de wereld een dun laagje vreemde materie. Tot die tijd was het laagje altijd over het hoofd gezien. Na onderzoek verklaarden zij dat dit uit het heelal afkomstig was. Zij reconstrueerden samen met sterrenkundigen een meteoriet die ooit op het noordelijk halfrond te pletter sloeg en daarmee het leven van de dinosaurussen uitgomde.

Zal dit laagje ooit onze kijk op de wereld veranderen of die juist consolideren in netwerken, die zich nestelen achter de veiligheid van goed bewaakte hekken die het publieke domein van het private scheidt?

Ja, soms veranderen landschappen, maar ze worden weer bebouwd. [einde pagina 44]

Afvallandschap in galerie AHOI

Manhattan kindermaquette

Het afval van Ground Zero wordt door kinderen verwerkt.⁶

Noten

¹ Deze bijdrage kwam tot stand in samenwerking met Netty Gelijsteen en Helena Koning.

Cityscapeeast is een project van *Buro jan-ZE*. *Buro jan-ZE* is 'een netwerk van wisselende vormen samenstelling', dat zich bezig houdt met de vraag: *Hoe lang is een gedachte?* In dit netwerk werken mensen naast elkaar en met elkaar zonder verlies van eigen achtergrond en werkwijze. Mensen zijn architecten, muzikanten, schrijvers, kunstenaars. Het eindresultaat staat niet vast. Wat *Buro jan-ZE* doet wordt bepaald door wat er om ons heen gebeurt en wat iedereen in zijn eigen leven op het moment van samenwerking belangrijk vindt.

² Turnbull, Michael (februari 2000, e-mail correspondentie), componist en musikant, woont in Berlijn. Voor de tentoonstelling in het Ankerroog schreef hij: *'Berlin is full of traces. A typical way of perceiving/observing/describing the city is to say "this is where X used to be", and what used to be is felt somehow still to be there; it is the true city behind its present appearance. The ugly tastelessness of Berlin is in fact not perceived at all, for the destroyed city of the past remains a powerful memory and fantasy. (My) piece is at once of this mentality and a antidote to it. It is nothing more than present reality, in sonic form.'*

³ Zie <http://home.tiscali.nl/burojanze> voor meer informatie over deze bijdragen.

⁴ Zie Janze, I. (2002), 'A chronicle of the triviality of everyday life', in *Enable, journal of the European Network of Aids helplines*, 7.

⁵ <http://www.clui.org>

⁶ Met bijzondere dank aan: Ronald Feldman Arts NY en Sarah Paulson, die me voorzagen van dia's en informatie over het werk van Mierle Ukeles, beeldend kunstenaar werkzaam op Fresh Kills; aan Sheila Metcalff, voor het verstrekken van kaarten en inlichtingen over Fresh Kills en Manhattan; Corey Fsbarrá en zijn baas; de mensen uit New York; en Han Hendrks, Henk Monen, Rachel Meredith voor de foto's. [einde pagina 45]